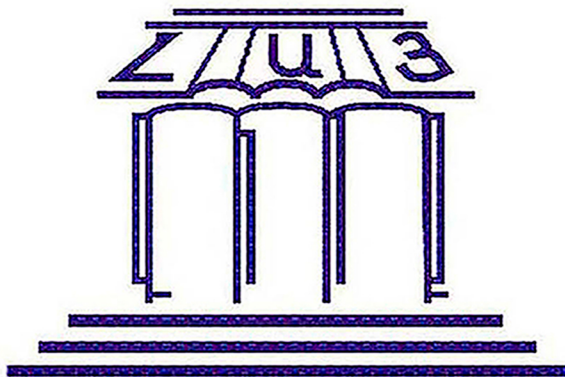

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՄԱՍԻՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՆԵՉՈՍԻ ԶՈՇԸ

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

891.99

7 - 50

Հրատարակւիւն
Ա.ՀԱՆԿ - ՄԵՍՐՈՊ, Տպագրատան
Գ ա ճ ի ռ է
1931

891.99

Պ - 50

- 6 NOV 2011

ՄԱՍԻՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՆԵՉՈՍԻ ԶՈՇԸ

(ՆՈՐԱՆԷՊ)

Հրատարակչություն
«ՍՍՀՍԿ - ՄԵՍՐՈՊ» հրատարակչություն
Գ Ե Լ Ի Է
1931

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶԵՆ

Հրատարակելով ներկայ գրույկը, որ Գանիրեի Գալուստեան Ազգային Վարժարանի Շրջանաւար-
սից միութեան 1930ին սարժած Գրական Մրցումին
մէջ լաւագոյն գործը դասուած է, հրատարակիչնե-
րը կը փափաքին բաշտել Շրջանաւարսից
Միութեան ձեռնարկած տարեկան գրական մրցում-
ները եւ գրույկիս երիտասարդ հեղինակը:

Իբր երախագիտութիւն հանդէպ Գալուստեան
Ազգ. Վարժարանի, հրատարակիչները կը նուիրեն
հրատարակութեանս զուտ հասոյքը սոյն ազգա-
յին մեծ հաստատութեան մասնադարանին:

18 JUL 2013

30643

Ձ Օ Ն

ԲՈՂՈՐ ԱՆՈՆՅ՝ ՈՐ

ՀԱՒԱՏՔՈՎ ՍՊԱՍԵՅԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ

ԵՒ ԻՐԵՆՅ ԱԶՔԵՐԸ ՓԱԿՅՅԻՆ ԱՌ ՅԱԻԷՏ՝

ՆԱՅՈՒԱԾՔՆԻՆ ՅԱՌԱԾ

ՄԱՍԻՍԻ

ՋԻՆԱՓԱՌ ԿԱՏԱՐԻՆ

Մ. Պ.

23658-59

ուսուսա էր:

Արեւը իր արձակած ճա-
ռագայթներու անհամար սլաքներով կը
վանէր գիշերային խաւարը, մինչ զարուհը
իւր երանաւէտ կանանչը սփռեր էր Նեղոսի
հովտին վրայ:

Հակառակ առջի գիշերուրնէ իր ունե-
ցած անքնութեան, Շաքէ կըցեր էր կանուխ
արթննալ, ու դեռ անկողինին մէջ, քովընտի
պատուհանէն կը դիտէր օրուան խաղաղ
շարժումը:

— Որքա՛ն գեղեցիկ ու հրապուրիչ է սա՛
դիմացի տեսարանը, ըսաւ ինքնիրեն, ու փո-
ւր խնկած փրփրէն աչքերը շփելով, նըշ-

մարեց հեռուն, հորիզոնին վրայ, հանդարտ
ու միապաղաղ նեղուր որ իր ուսկեմանուկ
լայն թեւերով կ'ողջունէր ապրիլեան ար-
շալոյսը:

Յուլական քանի մը շարժումներէ վերջ,
Շաքէ ոտքի վրայ էր արդէն: Արշալոյսի
այդ հոգեզմայլ տեսարանը անկողինէն բռնի
դուրս քաշել տուած էր զինքը: Բարձրա-
հասակ, ոսկրուտ ու ջղային խառնուածքի
տէր աղջիկ մըն էր ան: Իր գունատ դէմ-
քին վրայ փայլող զոյգ մը սեւ ու պճլտուն
աչքերուն մէջէն կարելի էր թափանձել ա-
նոր հիւժող ու անհանդարտ հոգւոյն խորը,
մինչ խարտիշահեր գանդուրները հազիւ կը
ծածկէին՝ կարապի սպիտակութիւն ունեցող
իր վայելչագեղ պարանոցը:

Ու հիմա Շաքէ, ճերմակներու իր հան-
դերձանքին մէջ ափսոսուած, առաւօտեան
իր յարդարանքը ընելով զբաղած էր:

Պանդոկը արթնցած էր:

Արեւը հետզհետէ կը բարձրանար, իր
կենսատու ջերմութիւնը տարածելով չորս
զին: Քովընտի սենեակներէն մերթ ընդ
մերթ Շաքէի ականջներուն կը հասնէին օ-
տարականներու միջեւ փոխանակուած ան-
հասկնալի բառեր:

Վարը, պողոտային վրայ եռուղեռը սկը-

սած էր, ու շողեկառքով նոր ժամանած ճամ-
բորդներ սեւամարթ սպասեակներու կողմէ կը
առաջնորդուէին դէպի մեծ դահլիճը: Հերուանի
«Արան Օրէլ»ի սովորական և առօրեայ կեան-
քըն էր այս, որ կ'սկսէր արշալոյսին ու հա-
զիւ վերջ կը գտնէր կէս գիշերին: Եղիպ-
տոսի մեղմ կլիմային պատճառաւ, աշխարհի
ղանազան կողմերէն կուգային հիւանդներ,
ախտաւորներ ու մանաւանդ զբօսաշրջիկներ՝
հիանալու համար փարաւոններու երկրի հը-
նութիւններուն ու պատմական փառքի կո-
թողներուն վրայ:

Շաքէ սովոր էր նախաճաշը առնել իր
սենեակին մէջ, այդպէսով ան աւելի ազատ
կ'զգար ինքզինք: Իր յարդարանքը դեռ
նոր աւարտած էր, երբ պանդոկի ծառան
մեղմիւ իր սենեակին դուռը բախելով, ներս
բերաւ նախաճաշը և իրեն յանձնեց այցե-
քարա մը:

Ո՞վ կրնար ըլլալ՝ առաւօտուն կանուխ
եկող այդ անսպասելի այցելուն . . . Շաքէ
աճապարանօք իր նախաճաշը առնելէ վերջ,
իջաւ պանդոկի մեծ դահլիճը: Օտար դի-
մազներու մէջէն դիպուածով մօտեցաւ ե-
րիտասարդի մը, որուն այցեքարտը ընդու-
նած ըլլալ կը կարծէր պահ մը առաջ:

—Արդեօք Պ. Հրաչ Նուպարեանին հե՞տ

է որ ծանօթանալու պատիւը ունիմ :

— Այո՛, նոյնինքն ես եմ, օրիորդ :

Ու միմիանց աչքերուն մէջ սկսաւ վայլատակիլ հոգեկան զբոսցում մը, որ առաջին անգամից իսկ ի յայտ կուգայ մինչև նոյն խառնուածք ունեցող անձերու միջեւ...

Արդարեւ Պ. Հրաչ այդ առաւօտ յատկապէս եկած էր Գահիրէէն, այցելելու Օրիորդ Շաքէ Մուրատեանին, և իր վարպետին, ճարտարապետ Մ. Լուի Պէրթրանի հրահանգին համաձայն, Շաքէին ծանօթացընելու Գահիրէի պատմական վայրերը :

Գոհունակութեան խորունկ հառաչ մը արձակելով, Շաքէ Հրաչին հետ մեկուսացաւ պանդոկի ծխարանը, ուր անոնք սկսան մըտերմօրէն խօսակցիլ իրարու հետ :

Ուրախ էր Շաքէ անո՛ր համար որ ինքը հազիւ երեք օր առաջ ոտք դրած ըլլալով Եգիպտոսի օտար հողին վրայ, ահա՛ այդ օտարութեան մէջ բաղդը կ'ունենար ծանօթանալու իրեն տարեկից ազգակիցի մը հետ, որ սիրալոյսով կ'ուզէր իր սուղ ժամանակը տրամադրել Շաքէի առջեւ բանալու Գահիրէի պատմական իրադարձութեանց վարագոյրը :

Հրաչ հետզհետէ աւելի հետաքրքրել ծանօթանալու Շաքէի ինքնութեան և անոր Ե-

գիպտոս այցելելու դրդապատճառներու մասին, սկսաւ հարցութիւններ իր խօսակիցը :

— Ո՛հ, դառն զրուագներով լեցուն է անցուցած քսանըջորս գործունեքուս պատմութիւնը... , ըսաւ Շաքէ, ու զօրաւոր հազ մը եկաւ ընդմիջել իր նախադասութիւնը : Ան, պատմութիւնն է ինձ բաղդակից հազարաւոր հայրեղիներու սրանք ահանատես վկաները եղան Մեծ Եղեռնին ու իրենց մորթին վրայ կրեցին այդ չարաշուք շրջանի բովանդակ գրոշմը...

— Հազիւ թէ կը յիշեմ ծնողքս, զի տառը տարեկանիս, Մեծ Պատերազմի վաղորդային ընտանեօք անորոշ ուղղութեամբ մը տեղահանուեցանք : Մեծ Հայքի Ե... քաղաք իմ ծննդավայրէս : Գաղթականութեան ընթացքին, թուրքերու կողմէ ծնողքէս ի սպառ բաժնուելով, գերեվարուեցայ թուրք ընտանիքի մը քով : Որպի՛սի անլուր տանջանքներու ենթարկուեցայ, Աստուած իմ, այդ արգելանոցին մէջ... : Չեմ գիտեր որքան մնացի հոն, երբ օր մըն ալ որբախոյզ հայեր եկան զիս ազատագրել ու փոխադրել Պօլսոյ Հայուհեաց Որբանոցը :

Այստեղ լայն շունչ մը առաւ Շաքէ, ու պարպեց սուրճի այն սկահակը որ Հրաչ ապրողրած էր պանդոկի ծառային միջոցաւ :

— Ո՞ր մնացին ձերինները, հարցուց Հը-
րաչ անհամբերութեամբ մը։

— Անոնց հետքերը իսպառ կորանցուցի,
շարունակեց Շաքէ լալագին։ Ինձ հաղոր-
դուեցաւ թէ հայրս գնդակահարուած էր
Տիարպէքիւրի մօտ, մայրս, ո՛հ խեղճ մայրս,
հեւասպառ ինկած էր Տէր-Ջօրի ճամբուն
վրայ, իսկ եղբօրմէս ոեւէ լուր չկար այն
ատեն։ Վերջէն լսեցի սակայն անոր Երեւան
գտնուիլը. ու այն օրէն ի վեր կը թղթակ-
ցինք իրարու հետ։

Պիտի չի մոռնամ այն դուրդուրտ խը-
նամքները որոնց առարկայ եղանք Հայուհի-
եացի որբուհիներս։ Շատ չ'անցած, Բարի-
զէն «բարեգործ» Ֆրանսացի մը, մեր որբա-
նոցէն որբուհիներ որդեգրեց՝ իր գորգի վա-
ճառատան մէջ աշխատցնելու համար։ Այս
որբուհիներուն մէջն էի նաեւ ես, որ սակայն
չեմ գիտեր բնութենէն ստացած իմ ո՞ր մէկ
առաւելութենէս հմայուած, այդ «բարեգործ»
անձը ուզեց զիս բացառաբար գաղղիական
վարժարան ուղարկել։

— Ուրախալի է որ գէթ դուք ունեցեր
էք առիթը օտարի մը գութը ձեր վրայ հը-
րաւիրելու և մշակուելու, յարեց Հրաչ հպար-
տութեամբ մը ու, դեռ նոր վարած էր իր
երկրորդ գլանիկը։ Եթէ աղգովին փճացանք՝

գոնէ անհատապէս վայելեցինք օտարին աս-
պընջականութիւնը։

— Երանի՛ր թէ չբլլայի այդ ընտրուածը,
ու քիչ մը պակաս զիտնայի այդ «բարեգործ»ին
մայրենի լեզուն, ըսաւ Շաքէ, զի չորս տա-
րի յետոյ, այդ «անձ»ը իր յառաջացած տա-
րիքին բերմամբ վախճանեցաւ անդաւակ։
Կինը նախապէս մեռած էր։ Ան իբրեւ
իր դուստրը նկատած էր զիս։ Ե՛ս էի
իր մոռածումին ու հոգածութեան առարկան։
Նախօրօք, օրինաւորապէս լիառատ կտակով
մը յաւերժացուցած էր՝ ինձ հանդէպ իր ու-
նեցած համակրանքը։ Իր նպատակն էր հա-
րստութեան մնացեալ մեծագոյն մասը նը-
ւիրել կառավարութեան, զի կ'ատէր իր եղ-
բօրորդին, որ միակ օրինական ժառանգորդը
կը նկատուէր իր հարստութեան։ Իր անա-
կընկալ մահը եկաւ յեղաշրջել իր երազները։
Եղբօրորդին ոչ միայն խրացուց ամէն ինչ,
այլ և ինձ եղած կտակն ալ կաշառակերու-
թեամբ բեկանել տալով, զլացաւ Նոյնիսկ
ամենավորք հատուցում մ'ընել իմ արդա-
րացի բողոքներուն...

Այնուհետեւ ստիպուեցայ, օրապահիկս
ճարելու համար, ժէկ գործատունէն միւսը
երթալ. ենթարկուեցայ Նոյնիսկ անլուր տան-
ջանքներու և զրկանքներու...

Հոս քնդհատեց Շաքէ իր խօսքը, զի հազը կը խեղդէր զինք, ու ճիշդ ատենին կուգար լռելեայն ապացուցանել թէ այդ դուր-ծաքանային կենցաղին մէջ հէզ հայուհին տիրացած էր նաեւ... թոքախտին: Բայց Շաքէ չ'ուզեց խոտառվանիլ Հրաչի, ինչպէս չի պիտի ուզէր զխոյնել թէ՛ օրուան հացը ճարելու հոգը մէկ կողմէն, և վարակուած ախտին բժշկութեան համար միջոյնեբու չը-գոյութիւնը միւս կողմէն, զինք ստիպած էին դիմել ամէն ապօրինի միջոյնեբու... : Հազին հետ զդացած յուզումը աւելի եւս կը խեղդէր զինքը, ու պահ մը հանդիստի պէտք ունեցաւ՝ ամբողջացնելու համար իր ցաւատանջ կենսադրութիւնը:

նապէս շնորհակալ եմ ձեր յայտնած պատ-
րաստակամութեան համար, ու հաճոյքով
պիտի ընդունիմ ձեր ընկերակցութիւնը՝ իմ
այցելութիւններու և պտոյտներու ընթաց-
քին:

Սյս խօսքերուն վրայ, Հրաչ հրաժեշտ
առնելով, Շաքէին հետ կը ժամադրուէր յա-
ջորդ պտոյտին համար:

II

նքնաշարժը կը սուրար սալա-
յատակուած այն երկայն ծա-
ռուղիէն որ կը յանգէր մին-
չեւ Բուրգերու ստորոտը: Սրեւը շատոնց
մարը մտած էր, իր տեղը տալու համար
գիշերուան Թադուհիին, որ միահարթ հորի-
զոնէն իր արծաթաշող գէմքը ցուցնելով,
նազանքով մը կը բարձրանար գէպ աստեղա-
ղարդ երկնակամարը:

Զառիվեր ճամբայ մը, բոլորածեւ շրջան
մը աւազուտքին վրայ, ու ահա ինքնաշար-
ժը կանգ առաւ հսկայ Բուրգի խարիսխին

առջեւ: Մարդկային զոյգ մը դուրս սողոսկե-
ցաւ անոր դռնակէն ու սկսաւ յառաջանալ
դէպի Սփինգսը առաջնորդող խճուղին: Լի-
բիական անապատի զեփիւռը լուսնի շողե-
րուն միացած, տատանուող ստուերներ կը
գծէր այդ զոյգին ետեւէն: Միահարթ խը-
ճուղին տեղի տուաւ կակուղ աւազին, ու
զոյգը զառիվար ուղղութիւն մը բռնելով
հասաւ «Մարդակերպ Առիւծ»ի թաթերուն
քով:

— Ի՞նչ խորհրդապաշտ գիշեր է, բաւ-
ճաքէ, մեղմիւ խղելով շրջապատի լուռ-
թիւնը, և իր վրայ առած մետաքսեայ ցրփ-
սին մէկ կողմ՝ ընելով, նստաւ մօտը գըտ-
նուող խոշոր քարերէն միոյն վրայ:

— Յիրաւի, Գահիրէի այս ծայրամասը,
պատասխանեց Հրաչ տեղ տունելով Ճաքէին
քովիկը, գիշերային շրջապայութեան և հան-
գըտութեան յարմարագոյն վայրն է՝ քաղա-
քին ժխորէն և օրուան խոնջէնքէն պարտա-
սած անձերու համար:

Ու մարդկային այս զոյգը, զլուխ զլսի
հո՛ն մնաց ընդերկար:

Լուսնի արձակած ցուրքերը միսքիփ պայ-
ծառութիւն մը սփռեր էին ամեհուրեք:
Քանի մը հարիւր քայլ անդին, Քեօքսի մեծ
լուրդը մեծազիր քարերու կոյտով, երկրա-

չափական ճշգրտութեամբ մը, քառասուն դա-
րերու ընդմէջէն, եռանկիւնաձեւ իր անհարթ
ճակատները կ'ուրուագծէր վիհօրէն: Իրեն
կը յաջորդէին Քեօքսի և Միփերիսի հա-
մեմատաբար աւելի փոքր դամբանները, ո-
րոնք միացած Սփինգսի հակայատեօիլ զան-
դուածին, այդ երեկոյ անըթիթ կը հսկէին
վարը քնայող Մեծ Ոստանին վրայ, մարդ-
կային այդ ձեռակերտերը կարծես հեղնել
ուղելով՝ զիրենք ստեղծագործող հանճարնե-
րուն և մարդկային պատմութեան մուսլ է-
ջերուն վրայ...:

Հեռո՛ւն, դէպ արեւելք, Գահիրէի լոյ-
սերը կ'ասեղնագործէին բնութեան պատա-
ռը, մինչ Նեղոսը իր կաթնաթոյր ժապաւէ-
նով կը զալարուէր Մեմփիսէն Հելիոպոլիս...:

Անդին դէպի հարաւ-արեւմուտք, Սաֆ-
հարայի հնութիւնները հազիւ թէ կը զատո-
րոշուէին մուսլ հորիզոնէն: Միայն մօտակայ
արաբ գիւղի շուներուն կազկանձիւններն ու
գորտերու կռկռոցները կը վրդովէին՝ երբեմնի
այդ մեռելավայրին՝ մեռելային լուծիւնը:

Հո՛ն, Մեծ Բուրգի ստուերներուն տակ
ու անոր ծերպերուն մէջէն, գիշերային այդ
զեփիւռը, մերթ ընդ մերթ կը բերէր սի-
րային մեղեդիներու և փոխադրական ձայնա-
գիր սկաւառակներէն արտահոսած ձազի ե-

23658-59

դանակներու հոգեթով արձագանդը, ինչ-
պիսի միջնորդաբար, ուր կարելի էր չափել՝ փա-
րաւոնեան օրերէն մինչեւ քաղաքակրթեալ
օրերու երկայն անջրպետը. բուրդերու շի-
նութենէն մինչեւ ելեքարական լապտերնե-
րու, ինքնաշարժերու, ձայնագրերու, շէնու-
թիւնը...

Սփիցնի գիտարանէն, Շաքէ ու Հրաչ
կը նշմարէին այս ամէնը ու կ'ըմպէին այդ
գիշերուան պարզեւած բովանդակ խորհրդա-
ւորութիւնը:

Անոնց ծանօթութիւնը սկսեր էր աւելի
եւս սերտանալ, ու սիրոյ անտեսանելի կա-
մուրջ մը կը նետուէր միմիանց սրտերուն
միջեւ: Շրջագայութեան ընթացքին Հրաչ
կը պատմէր Շաքէի թէ ինչպէ՞ս ինք պըզ-
տիկ տարիքէն ուրբ մնալով, աստիճանաւ-
թիւնը վայելած էր իր բարեսիրտ հօրեղբօր,
որուն շնորհիւ կըցած էր յաջողութեամբ ա-
ւարտել Գահիրէի Գալուստեան Սեզ. Վար-
ժարանը: Ան երախտագիտութեամբ կը յի-
շէր թէ երեք տարի առաջ իր հօրեղբայրը
տեսներով իր մէջ դժագիտութեան ընդու-
նակութիւնը, առանց ժամանակ վատնելու
յաջողած էր զինքը ընդունիլ տալ Մ. Լուի
Պէրթրանի մօտ, իբր օգնական գծագրիչ և
պաշտօնեայ, որպէսզի մէկ կողմէն ճարտա-

րապետական ասպարէզի զործնական փոր-
ձառութիւնը, իսկ միւս կողմէ Բարիզի
Travaux Publicsի թղթակցական դասերու
պաշարը ձեռք բերելով, կարենար ապագա-
յին զիրքի մը տիրանալ: Շնորհիւ իր համ-
բերատար ուսուցչին, որուն յոնձնարարուած
էր Շաքէ Բարիզէն, և որ մեծ համբաւ շի-
նած էր իր արուեստակիցներու շրջանակին
մէջ, Հրաչ երեք տարուան ընթացքին աւ-
բարած էր նախնական ընդհանուր գիտելիք
մը, և իր քսանըջորս տարեկանին կը պատ-
րաստուէր Եւրոպա մեկնիլ իր ուսումը կա-
տարելագործելու համար, երբ ահա՛ գաղիա-
ցի ճարտարապետին միջոցաւ ծանօթութիւն
կը հաստատէր Շաքէի հետ:

Շաքէ հետաքրքրութեամբ կ'ունենարէր
այս խօսքերուն, որոնք միւս երեսը կը ցուցադ-
րէին ժամանակակից հայ երիտասարդութեան
և իրմով երկու տարբեր կենցաղներու հայոր-
դիւնը իրարու քով կուգային այդ պահուն:

Շաքէ տեսած ու ըմպած ըլլալով դառ-
նութեան բաժակը, պղտիկ տարիքէն նետ-
ւած ըլլալով օտարութեան գիրկը, թափա-
ռական, հալածական, մէկ երկրէն միւսը՝
շատ մօտէն ճանչցած էր կեանքը, հակառակ
իր քսանըջորս տարեկան ծաղիկ հասակին:
Ան առիթը ունեցած էր ճանչնալու նաեւ

«բարեսիրտ» և «ունեւոր» հոգածուններ ու
լոնք իր դեռւապիթիթ կեանքը մաշեցուցին՝
«հիւրընկալ» աշխատանքներու մէջ, ու հայ
իզական սեռին կորույն ու գորովը սպաննե-
ցին՝ իշահ իրենց կիրքերուն...: Շաքէ գի-
տէր այս ամէնը ու զգուանքով պիտի դարձ-
նէր իր նայուածքը դէպի համայնակուլ եւ-
րոպա, դէպի օտար մերձեցում, դէպի հա-
յութեան վատասեռումը...:

Տարբեր ակնոցով կը դիտէր Հրաչ իր
չըջապատը երբ տակաւին չէր ճանչցած Շա-
քէն: Ան ծնած ու մեծցած ըլլալով Եգիպ-
տոսի մէջ, իր մարմին վրայ չէր զգացած՝
Մեծ Պատերազմի պատճառած սարսափները,
ու եթէ երբէք իր որբութիւնը պզտիկ տա-
րիքէն վիճակուած էր, գէթ հօրեղբայրը ի-
րեն զգացնել իսկ տուած չէր կեանքի դառ-
նութիւնները: Հակառակ հայեցի կրթու-
թիւն մը ստացած ըլլալուն, իր սրտին չէին
խօսեր հայրենի երկրին յիշատակները, չէր
խամ իր պապերուն երկրի ջուրը, չէր ծը-
ծած այդ բնավայրի ջինջ օդը: Օտար էր ի-
րեն համար հայրենիքը: Իր նպատակն էր
երթալ եւրոպա, շահիլ բաւականաչափ դը-
րամ, և հօրեղբայրը եւս իր մօտ բերելու
աշխատիլ: Այդպէսով ան կը յուսար
ըլլալ երջանիկ, ի՞նչ փոյթ թէ ընտանիք

կազմեր ֆրանսուհիի հետ, ու բարքերու այ-
լասերումով մուրբուած մը ու խաղաւ կորսը-
ւած մը ըլլար իր ազգին համար: Զէ՞ որ
զրամը դուռն էր ամէն երջանկութեանց...:

Շաքէ հակառակ Հրաչի այս դիտաւո-
րութեանց անծանօթ ըլլալուն, լուռ կը մը-
նար միշտ, և իր լռութիւնը խորհրդաւոր էր
նման ա՛յն արձանին, որուն հսկայ թաթե-
րուն առջեւ հիմա նստած, կենդանի Սփինքսի
մը արտայայտութիւնը կ'ստանար...:

Ժամերը կը սահէին անզգալաբար ու
օդը կ'սկսէր ցրտել:

— Երթա՛նք, ըսաւ Շաքէ ոտքի ելլե-
լով:

— Երթա՛նք, ըրաւ Հրաչ համակերպե-
լով:

III

Պիպտոսի արդի Վեհապետին ախանաւոր նախահայրը կառուցանել տուած է՝ Գահիրէի Միջնաբերդին այս պատկառաղղու յիշակերտը, ըսաւ Հրաչ, երբ Շաքէի հետ կիրակի առաւօտ մը դուրս կ'ելլէին Մօհամէտ Ալիի մզկիթէն, ու միասին կ'ուղղուէին այդ տաճարի արեւմտեան անկիւնի դարատապիր։ Ու մինչ Հրաչ կը պատրաստուէր ծանօթութիւններ տալ այդ մզկիթի նորամուտ ոճին և յատակադծի մասին, Շաքէ արթնամտութեամբ մը յարեց։

— Ինձ կը թուի թէ Պօլսոյ Այա-Սօֆիայի ներկայութեան կը զանուիմ, այնքան որ յարակցութիւն մը կայ երկու մզկիթներու միջեւ։ Ու Շաքէ աչքերը վեր առնելով կը չափէր՝ ալապասրէ շոյգ միմարէներուն որածայր կատարները, որոնց տեւքը միայն բաւական էր հեռուէն գիւթելու հետաքրքիր անցորդին նայուածքը։

Վարը, Մօհաքքամի ստորտը, արեւի ճաճանչներուն տակ, Եղիպտոսի Մայրաքաղաքը կ'ալեծփէր խայտաբղէտ կոհակաւորումով մը, որուն սահմանները կը կոբսուէին առաւօտեան մշուշին մէջ։ Հազար և մէկ մինարէներու քաղաքն էր ան, ֆաթիմեաններու, մէմլուքներու, խալիֆաներու յարածովի տիրապետութիւններովը ճոխացած։ Բուրգերը, որոնց վեհութեանը առջեւ Շաքէ զմայլեր էր քանի մը շաբաթ առաջ, լուսնկայ գիշեր մը, հիմա անոնք խաւաքարտէ խաղալիկներու կը նմանէին՝ Նեղոսի հանդիպակաց եղերքին վրայ։ Անոնք այնքան հեռու կ'երևէին որքան դարեւու ժամանակամիջոցը որ կը բաժնէր Մեմլիխը՝ «Յաղթական»էն (այսինքն «Գահիրէ»էն)...

Շաքէ մզկիթէն բաժնուելէ առաջ, անգամ մը եւս կը դիտէր Գահիրէի ընդհանուր տեսարանը այդ բարձրանխտ բերդէն, ու

մութին մէջ կը պատկերանար այն պահը երբ նոյնքան ականատիղ շլացումով մը, էյֆելի Աեսարակէն դիտեր էր բովանդակ Բարիզը... : Մին արեւելքի, իսկ միւսը արեւմուտքի գոհարը :

Ու այսպէս շաբաթական պոստյաներ յաշորեցին իրարու : Խալիֆաներու և Մէմլուքներու դամբարանները, Էլ Ազհարի Մըզկիթը, Խան Էլ Խալիլը, հին Գահիրէի զըպախներու Ս. Գէորգ Մայր Եկեղեցին, Գահիրէի թանգարանները, Ռօտ Էլ Փարակը, Հելիոպոլիս, Մաթարիայի Օպելիսքը, ևն, այլ ևս անծանօթ վայրեր չէին Շաքէի :

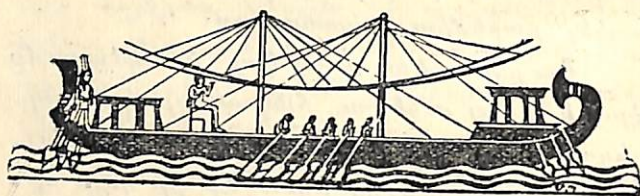
Գահիրէ արդարեւ իր սրտին աւելի կը խօսէր հիմա քան ուրիշ ոեւէ տեղ, զի հոն դատեր էր արեւելքի բովանդակ հրապոյրը և իր սիրոյն տարիանքը ... : Սն իր հիւծումին մէջ և այդ պոստյաներու ընթացքին զիւրաւ կը չափէր Հրաչի սէրը իրեն հանդէպ : Անճնապէս ինք ևս խորունկ համակրանք և անբացատրելի հիացում մ'ունենալով հանդերձ, չէր համարձակեր ոեւէ կերպով արտայայտուիլ իր հիւծախտի մասին : Ընդմիջող կը խուսափէր Հրաչի հրայրքոտ զգացումներուն գոհացում տալէ, և կ'զգուշանար նոյնիսկ իր շրթունքները մօտեցնելու Հրաչի շրթունքներուն, երբ այս վերջինը յա-

ճախ կը տարուէր՝ համբոյր առաջարկելու Շաքէին : Իր թոքախտը կրնար նաեւ վարակել բարեմիտ երիտասարդը :

Շաքէի հետ անականակ ծանօթացումը Հրաչի վրայ ունեցաւ ճակատագրական ազդեցութիւն : Անոր զեղեցկութենէն հմայուած, այլեւս դերին եղած էր իր կոյր սիրոյն : Սն իր մութին մէջ կ'ուրուագէր ապագայ երջանիկ այն բոյնը որ կարճ ժամանակէն պիտի նուիրականանար բարեգէտ ամուսնութեամբ մը : Շաքէի մէն մի խօսքը իրեն համար երկնային պատգամներ էին : Պիտի անսար անոնց հըռ, հնազանդ :

Արդարեւ, օրերու և շաբաթներու ընթացքին, Հրաչ շատ բան փոխած էր իր մըտայնութենէն : Շաքէի հայրենասիրական մանկունակ յիշատակները իր մէջ ստեղծեցին եռանդուն հայրենասէրը. ան նոյնիսկ բոցավառուած Շաքէի յայտնութիւններէն, կուգէր ժամ առաջ իր անձը և իր կարողութիւնը ի սպառ դնել՝ վերաշինուող հայրենիքին : Ինչպէ՞ս պիտի կրնար հասնիլ սակայն իր նպատակին... :

IV

աքէ Եղիպտոս դալէն ի վեր ա-
ւելի եւս կը հլածէր: Թողատը
և Հրաչի հանդէպ ունեցած սի-
րոյ ախարը զինք աւելի մաշեցուցին: Կեան-
քի քաշքշուք մըն էր պարզապէս իրենը:
Դժբաղդարար պիտի չկրնար իր երազած եր-
ջանիկ քոյնը կաղմել, մանաւանդ երբ կը
տեսնէր թէ Հրաչ նպատակ ունէր քիչ ա-
տենէն իր ձեռքը խնդրել հօրեղբօր միջո-
ցաւ: Իրեն համար տիեզերքը անտանելի
բանա մը եղած էր. պէտք էր ձերբադառ-
ւիլ կեանքի կապանքներէն ու տառապանք-

ներէն: Յաւիտենական անբուժելի հիւանդն
էր այլեւս: Յուսահատութիւնը զինք համա-
կեց:

Քանի մը օրէն պիտի կատարուէր Նեղո-
սի Տօնը, այդ մեծաշուք հանդիսակատարու-
թիւնը որ հինաւուրց և հեթանոս սովորու-
թեան մը համեմատ տեղի կ'ունենար ամէն
աարւոյ Օգոստոսի կէսերուն, Նեղոսի յոր-
դումին ամէնէն բարձր ատենը, մասնակցու-
թեամբ արաբին, ֆելլահին, խպտիին և կա-
ռավարական բարձրագոյն ներկայացուցիչնե-
րուն, որոնք կաւէ արձանով մը նուիրագոր-
ծուած ճեղոսի ճշանածը, խալիկի նախկին ջը-
րանցքի ղեկավարներին մօտ, նուիրական ազա-
պա նաւակովը դետին մէջտեղը տանելով,
զեղեցիկ և տպաւորիչ հանդէսներու մէջ
զայն կ'ընկըմէին՝ ի յարգանս նուիրական
Դետին, որուն Եղիպտոս կը պարտէր իր բո-
վանդակ հարստութիւնն ու արգասիքը:

Շաքէ Հրաչէն լրած էր՝ մարդկային զո-
հաբերութեան այդ սրտայոյզ սովորութեան
իմաստը, ու նոյնիսկ նախօրօք ան փափարք
յայտնած էր Հրաչի հետ ներկայ դանուիլ
արարողութեանց, սակայն այս վերջնոյն մէկ
արդելիչ պատճառին հետեւանքով պիտի
զրկուէր իր զիտաւորութենէն:

Ան, Նեղոսի ճշանածին երբեմնի այդ-

բարբարոս մարտիրոսացման մէջ դառաւ գա-
ղախարի նոյնութիւն մը՝ իր յուսահատու-
թեան նուազանքուն ծնունդ տուող տարօրի-
նակ սրտման հետ։ Ամբողջ օրեր մտածեց
առար վրայ, կեանքին վերջ մը տալու իր
տոսկաանել ծրագիրը պատրաստեց և զայն
զործադրելէ առաջ, պանդոկի իր սենեակին
սեղանին առջեւ անցնելով հեռեւեալը գրեց։

Սիրելի Հրաչ,

Մինչեւ այս օրերը կարգալի, ես արդէն
դիակ մը եղած պիտի ըլլամ...։ Չուզեցի քեզ
դժբախտացնել իմ հակասալիքս միացնելով քու-
կիներդ։ Գիտէի քե՛ որքան անկեղծ էին ինձ
հանդեպ ունեցած սիրոյ զգացումներդ։ Որո-
շակի քայմանքի երեւանդ ու անո՛ր մեջ
գտայ արհիւ հայելին. բայց աւա՛ղ, շատ ո՛ւշ
էր այդ որոնումը, ինձ համար յապալեցաւ եր-
ջանկութիւնը։ Օրերով ու շաբաթներով կրեցի
կուրծքիս ցակ՝ սիրոյ այն կրակը որ բոցալառեցիր
անո՛յ՞ց հայտնաբերող, կրեցի համբերութեամբ, զի,
մինչ սիրս կ'ալբեր սիրոյ հուրով, բոկես կը
հիւծէին ու անկարող էին անոր հայքայքելու դի-
մադրութեան աւիւր...։ Օհ այդ Թոքս'իտը...։
«Նեղութի Նշանա՞ծ» ինձ հետ կ'երթամ նետով՝ քեզ
սնուցանող Մայր Գետին մեջ։ Նեղութի յորդ ջու-
րերը պիտի յագեցնեն սիրոյ պապակա, եւ քու
սեղդ անոր կոհակները պիտի ուղափոխեն զիս

ու ինձնից պիտի առնեն ցանկացած համբոյր...։
Նեղութի Տօնը այսուհետեւ քեզի համար սո՛ւրբ քոյ
ըլլայ։ Կը գրեմ հաւե եղբօրս, անդառնալի որո-
շումս, ու շատ չ'անցած իմ ձայնս պիտի լսես ա-
նոր գրչէն։

Թող հայրենիքի սէրը առաջնորդ ըլլայ քեզի,
ու անոր մարմնացո՛ւմը ըլլայ՝ բաղդէն հալածուած,
չարչարուած, հիւժած, բայց միշտ իր հաւատքին
մէջ անխախտ ու սիրոյ մեջ հաւատարիմ մնացած,
հոգեւորա՛նք։

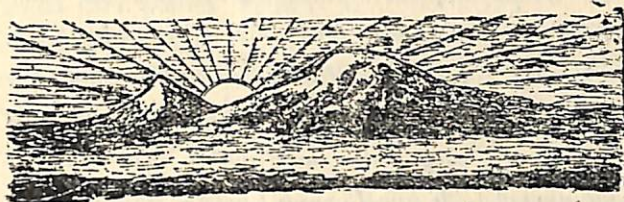
Շ. Ք.

.
.
.

Հեռեւեալ տառաւորներ, Ռօտտյի կա-
մուրջին մօտ, եղերապահ ոտականներ, Նե-
ղութի զուրս կը քաշէին Շաբէի անշնչացած
մարմինը, ու Քարս ել Այնիի զխաղճարանը
կ'ուղարկէին՝ քննաթեան երթարկուելու հա-
մար։

Նեղութի իր մօտ կանչած էր զեղանի հա-
յուհին, ճիշտ ա՛յն պահերուն, երբ քիչ մը
անդին, ընդհանուր խրախճանութեանց մէջ

կ'ընդունէր նաեւ իր միւս զոհը, նախապատ-
մական երիտասարդ և գեղանի Եղիպտոսէին
դիմանկարը կրող սղրամն՝ խամաճիկը...
Մին Հայաստանի իսկ միւսը Եղիպտոսի նը-
ւէրը, արդար և միանգամայն խտաբարոյ
Նեղոս չտատժոյն... Սն պիտի զթաօր ար-
դեօք մահապաղ հայուհիին ու անոր տեղ, զո-
հաբերող հայաստանի պիտի սխալեալէ՞ր
ուրիշ ազգասէր հայորդի մը որ իր ջուրերով
անած ըլլար, ճիշդ ա՛յնպէս փոխարինած էր
Եղիպտոսի տարեկան զոհաբերութիւնները...

V

նցան ութը երկա՛ր տախներ:
Աղեքսանդրիոյ նաւամա-
տոյցը իր սովորական եռու-
ղեռը ստացած էր: Ճամբորդներ, անհամար
ճամբորդներ կը զիմէին «Esperia», շողենաւը:
Այդ իրիկուն ճամբայ պիտի ելլէր ան դէպի
արեւելք: Երկայն վերարկուով, ձեռքը եր-
կու փոքրիկ պայուսակներ, զլուխը դրակ կը-
րող մէկը կ'աճապարէր միւս ճամբորդներու
կարգին տեղ զրաւելու «Esperia»-ի կամրջա-
կին վրայ: Իր քալումքին մէջ վարանոտ,
որոշապէս կ'երեւէր իր զգացած յուզումը

մեկնումի պահերուն:

Շողենաւի տանկադուհ տուրցը եկաւ բա-
ժանման տանանք դնել՝ ճամբորդներու և
սղջերթի եկողներու միջեւ: Շողենաւի երկ-
րորդ և երրորդ դժխեմ աղղարարութիւնը
միանգամ ընդ միշտ անջատեց այդ հսկայ
ղանդուածը, և իր վեհութեամբը սկսաւ յա-
ռաջանալ դէպի անծայրածիր հորիզոնը:
Դլուխը կախ, ինքը մտածկոտ, յենած շողե-
նաւի կամօջակին, Հրաչ, երրորդ անգամ ըլ-
լալով իր զրպանէն հանեց այն նամակը զոր
գրած էր երեսանէն Ծաքէի եղբայր՝ Աւետիս
Մուրասեանը:

Անգործկումի Բիւռօ

Շահումեան փողոց

Եւեւան, 22 Մարտ 192 .. ք.

Միւսի ընկեր Հրաչ,

Սաացել եմ այն դժիւեմ մահազդը որի միջոցաւ
իմ բոլոր Շաֆէ կանխաւ գուժում եք ինձ իր անա-
գորոյն մահը:

Ինք ունենայի պատեհութիւն վերջին անգամ
գրկախառնուիլ նրա հետ...: Այսպէս ջանք, չես կա-
րող մի բապէ իսկ երեսակայել թէ ինչքան մեծ է
յուզումս եւ զգացած վշտիս վիճի ինչքան անչա-
փելի...: Մեր սիրելի Շաֆէին վաղածամ կորուս-
տի մի անմոռանալի դառնութեամբ համակում է

սիրտս: Զգում եմ նոյնպէս քո մեծ վիշտը: Ոչ մի
բան չեք կարող մխիթարել ինձ որքան նրա մեծ
փափաքը՝ ինձ մօտ տեսնելու: Նրա հոգին ապ-
րում է այժմ յաւիտեանութեան ծոցում, ինչպէս հան-
դեպ աւելի քան երբեք զօրաւոր սիրոյ մի անտե-
սանելի կապով զօդուած: Նա, իր կեանքի վեր-
ջաւորութեան գրեթէ ինձ որ ամեն կարելի մի-
ջոցներով աշխատեմ՝ դիւրացնելու հայաստան փո-
խադրութիւնը: Ու ես աշխատել եմ յամառօրէն, ա-
րել եմ ամեն կարելի զոհողութիւն իմ կարողու-
թեան սահմաններում, ազդեցութիւն եմ բանեցրել
մեր կառավարական օրջանակներում, ու էլ յա-
ջողեցայ երկիր մտնելու քո անձագիրը ձեռք ձգել
զոր հանոյքն ունեմ ներկայ ուղարկելու: Սաւա-
րող պէս կարող ես ընդհուպ ճանապարհ ընկնել:

Այս անակնկալ հրաւերը ինձ համար բոլոր լի-
նի անդրադարձեալ սուրբ պատգամը վաղաքառամ
Շաֆէիդ, մի ներգաղթի հրաւեր, որի մէջ խտնում
է՝ նորածին Հայաստանի սրտաուշ կոչը ուղղը-
ւած՝ օտար ափերում գնումով բոլոր հայորդիների...:

Ողջագուրում է ինձ վշտի եւ ուրախութեան ար-
ժասութիւններով ու ակնապիտակ սպասում է զայստեանդ՝

քո սգաւոր կարեկից՝

Աւետիս Մուրասեան

Ու Հրաչ իր արտասուալից աչքերը յա-
ռած Աղեքսանդրիոյ ճերմակ տուններուն, կը
հեռանար վերջնականապէս՝ իր մանկութեան
յիշատակներուն ծնունդ տուող եգիպտոսէն,
յիշատակներ որոնք հեռզհեռէ կը թաղ-

էին Շաքէի հետ ծովափի ալիքներուն ու
վերջալոյսի բոսորագեղ ճաճանչներու ետին...

Գահիրէ, 13 Սեպտեմբեր 1930.

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ

Գալուստեան Ազգ. Վարժարանի Շրջանաւար-
էից Միութեան անցեալ տարւոյ Ապրիլ 27ին կազ-
մակերպած գրական մրցումի Յանձնախումբը, սի-
րայօժար մասնակցութեամբ Տիկին Զապէլ Թիւ-
րապեանի, Օր. Անահիտ Նաւասարդի, Պ. Պ. Լե-
ւոն Թաւնեանի, Գարեգին Տիրկերեանի եւ Արսէն
Երկաթի, գրական մրցումին նկար ուրուած եր շո-
րակէպ մը առաւելապէս եզիպատեայ կեանքե
առնուած:

Մրցումը առաջին անգամ ըլլալով տեղի կ'ու-
նենար Գալուստեան Ազգ. Վարժարանի բոլոր շր-
ջանաւարտներուն միջեւ:

Ներկայացուած եօրը ձեռագիրներէն երկուքը
արժանի նկատուած էին մրցանակի:

«Սեթեան մրցանակ»ը՝ հաստատուած ի գրեա-
հասութիւն ամեն կերպով յաջող փորձի մը, ոչ ոք
կրցած եր շահիլ:

Բ. Մրցանակը 2 ու կես եգ. ոսկի արժողութեամբ՝ շահած էր Պ. Մասիս Պետրոսեան՝ «Նեղոսի Զոհը» նորավեպով, որուն համար կ'ստանար իր նախասիրած մէկ հեղինակին ամբողջական գործերը գեղակազմ :

Գ. Մրցանակը՝ Պոստոյ Յիշատակութիւն, կը շահէր Պ. Յ. Աբամեան՝ «Նուաճումը» նորավեպով :

Այս արդիւնքները պատշոնապէս յայտարարուեցան, Միութեան 1930 Դեկտ. 28ի տարեկան քիշասեղանի ընթացքին :

Վերոյիշեալ գրական մրցումի լաւագոյն ձեռագիրը նկատուող «Նեղոսի Զոհը»-ի հրատարակութեան առթիւ, կ'արժէ յիշատակել՝ Գրական Յանձնախումբի անդամներէն Տիկին Զապել Թիւրապեանի կարծիքը այս նորավեպի մասին :

«Անշատ պատկերներ, որոնք կապուած են ընդհանուր գաղափարով մը. ազնուական շեշտ մը յղացումի եւ պատմելու ձեւին մէջ. բաղդատաբար հարուստ բառապաշար եւ ուշագրաւ ոճ : »

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

“ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ” ՏՊԱԳՐԱՏԱՆ

- 1.— ԼՈՒՍՆԻՈՐԻԶՔ ՀԱՅՈՑ
Պատի գեղասիւս տնացուցակ — օրացոյց սպառած
- 2.— ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԱՆ
Պատկերազարդ գրքոյկ — նուիրուած
Վարդանանց Զօրավարաց յեւասակին Գին 1 Ե. Դ.
- 3.— ԱՊՐԻԼ 24Ի ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ (Ա. Պատրիկ)
Ոգեկոչումը Հայ հասակաւ եւ առա-
ջարկ Ազգ. վերաշինութեան. Էջ 24 “ 1 ”
- 4.— ՆԵՂՈՍԻ ԶՈՀԸ (Մ. Պետրոսեան)
Նորալիկ եգիպտահայ կեանք “ 3 ”

ՄԱՄԼՈՅ ՏԱԿ Է

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՈՆԵՐՈՒ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Ա. Բաբախեան)

Ուսումնասիրութիւն եւ հաւաքածոյ հայրենի

աւանդութեանց (պատկերազարդ)

մօս. 150 էջ

ՄԱՍԻՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԵՐԿԵՐԸ.—

ա. ԱՊՈՀ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ — Իր կեանքն ու գործը.

բ. ԳԱՀԻՐԸ եւ իր պատմական անցեալը:

Գրականագետ եւ մեծաբան յանձնարարութեանց
կառուութիւնը գեղջ

Գիւմել

Imp. SAKAG-MESROB
25, Charch Tawfik, Le Caire